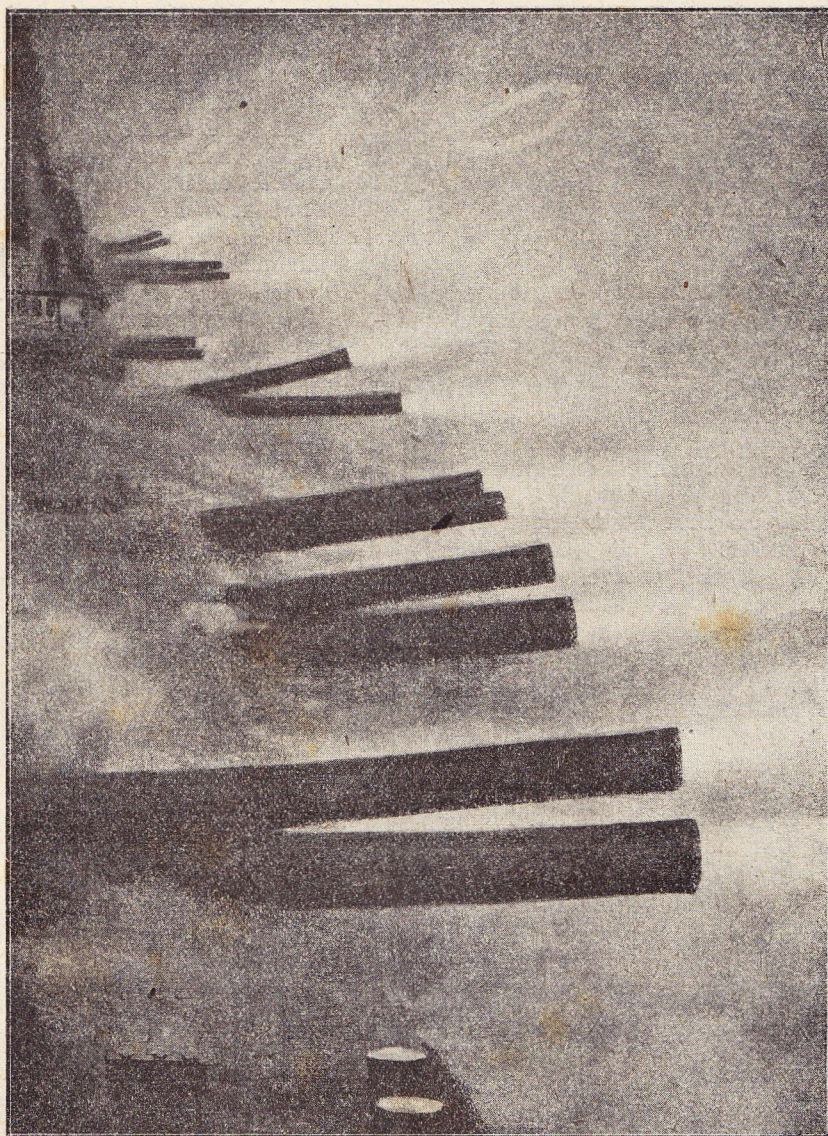




Tijdens den slag van Jutland. Al de kanonnen van de « Agincourt » braken tegelijkertijd hun vuur. (The Sphere).

Maar nog waren de Duitschers niet geheel geslagen. Zij trokken zich terug in het bekken van de Rufiji en herstelden er zich. Ze bezaten nog groote depots van munitie, wapens, levensmiddelen en anderen voorraad.

In April 1917 wist een detachement door de Britsche linie te dringen en in de richting van Tabora op te rukken.

De Duitschers hoopten opstand te zaaien, de Britsche troepen nog op verschillende punten te kunnen weerstaan, er op rekenend, dat het inmiddels vrede worden kon, zonder dat hun strijd geheel was gebroken.

Belgen en Britten werkten nu samen om dat verzet te overwinnen. Generaal Tombeur was naar Europa teruggekeerd en kolonel Huyghe nam het opperbevel.

Belgische bataljons namen stelling ten Zuiden

N^o 55.

van Tabora en drongen den vijand Oostwaarts dan Noordwaarts, buiten bereik van de g... haven Muanza aan het Victoriameer.

Kolonel Huyghe wilde op Mahenge rukken, waar de meeste Deutsche troepen zich ophielden. Na het treffen van voorbereidende maatregelen, begon op 15 Augustus de strijd, die men leveren moest op steile bergen, in dorre vlakten, echte woestenijen.

Bij Mahenge ontbrandde een gevecht, dat acht dagen duurde. De Duitschers verloren den slag, maar nog was de strijd niet geëindigd.

Pas op 9 Oktober na een nieuwe worsteling van drie dagen kon onze vlag te Mahenge geheeschen worden.

Majoor Gilly achtervolgde den vijand door een woest bergland. De Duitschers werden aange-

DE GROOTE OORLOG.

voerd door Taffel, die zich op 27 November te Nevala aan de Britten overgaf.

De laatste benden weken onder von Lettow in Mozambique, een Portugeesche kolonie, waar Portugeezen en Britten hen nazetten.

De taak der Belgen was geëindigd.

XLVIII.

OP ZEE IN 1916 EN 1917.

Kapitein Fryatt. — De aanval op de Hollandse schepen. — De slag bij Jutland. — Piraten-oorlog tegen Renef- en hospitaalschepen.

Wenden wij nu weer een wijle den blik naar zee. De Duitschers gingen voort met hun duikboot-kampagne en nu en dan ondernamen hun torpedojagers een raid in de omgeving. Ondanks de gevaren bleven veel Britsche schepen varen en zoo ook de « Brussels » van de Great Eastern lijn, waarop Fryatt het gezag voerde.

Die naam is zoo bekend geworden, dat hij in de geschiedenis van den oorlog niet ontbreken mag. Wij zullen dus hier de lotgevallen van Fryatt meedeelen:

Fryatt! Onze loodsen, hoe goed kenden ze hem. jaren lang voer Fryatt immers op Antwerpen. « Hij is een gentleman », zei er mij een. « Een gentleman aan wal en op zijn brug. Een linke gezagvoerder, een braaf karakter. Menig uur bracht ik in zijn huis te Dovercourt door. Van « telegraph-boy » bij de Great-Eastern klom hij op tot kapitein. De maatschappij wist welk een trouwen dienaar zij in hem bezat. »

Op de « Brussels » bevond zich Fryatt toen dit schip op 22 Juni 1916 door de Duitschers aangehouden werd. 'k Herinner 't mij nog als den dag van gisteren. Aan de visschersnaven van Vlissingen vernam men dien middag het nieuws. De Arnemuiders die in den Scheldemonnd hun netten hadden uitgeworpen, zagen en herkenden het vaartuig. Men telefoonde naar de reederij te Rotterdam en 't bleek dat de « Brussels » inderdaad dien dag vertrokken was.

Die aanhouding was 't begin van het drama Fryatt. De Duitschers brachten het schip naar Zeebrugge. De kapitein hield zich kalm en waardig en verstrooste nog weenende Belgische vrouwen, die aan boord van zijn schip waren. De bemanning werd eerst naar Brugge en dan naar het kamp van Ruhleben gevoerd. De Duitschers haalden daarna den kapitein naar Brugge terug.

Wat had kapitein Fryatt dan in de oogen van de Duitschers misdaan?

De Duitschers hadden de volgende bekendmaking de wereld ingezonden:

« Van 18 Februari 1915 af, zal ieder vijandelijk koopvaardij-schip, dat zich in het oorlogsgebied bevindt, zoo mogelijk vernietigd worden, zonder dat het altijd mogelijk zal zijn, daarbij dreigend gevaar voor passagiers en goederen te voorkomen. »

Van toen af begonnen de bekende moorden op zee. Een onzichtbaar vaartuig, een duikboot kon elk schip zonder waarschuwing in den grond

boren, ook al kwamen daarbij weerlooze menschen, zelfs vrouwen en kinderkens om.

Op 2 Maart 1915 ontmoette Fryatt voor de eerste maal een onderzeeër. Hij beval « full speed » en bereikte na een wilde jacht veilig de Nederlandsche wateren.

Op 28 Maart bemerkte de kapitein van de « Brussels » de U 33, die sein gaf om te stoppen. De « Falaba » had eveneens gestopt, maar toch vermoordden de Deutsche zeeroovers honderd en vier mannen en vrouwen.

Fryatt besloot al 't mogelijke te doen om de hem toevertrouwde bemanning en passagiers te redden. Te ontkomen bleek niet mogelijk, maar de gezagvoerder stuurde recht op den onderzeeër aan, om hem te rammen. Mogelijk werd de U 33 getroffen, want ze helde voorover, toen ze laf de vlucht nam, nu ze niet onverhoeds een weerloos slachtoffer vernietigen kon.

De Engelsche admiraliteit schonk kapitein Fryatt een gouden horloge, als belooning voor zijn moed.

Jammer genoeg werd dit in het Engelsch parlement bekend gemaakt en Fryatt's naam genoemd. Zoo kwamen de Duitschers het te weten en, nu ze den dapperen zeeman in hun macht hadden, besloten ze zich te wreken.

Kapitein Fryatt werd dus voor den krijgsraad gebract en beschuldigd van franc-tireurschap. Immers de Deutsche betichting luidde: « Of-schoon niet tot een strijdmacht behorende, heeft hij in den namiddag van 28 Maart een poging gedaan om den Duitschen onderzeeër U 33 in de nabijheid van het Maaslichtschip te rammen. »

Zij, de Duitschers, mochten een koopvaarder vernietigen, maar de koopvaarder had het recht niet zich te verdedigen.

Zij mochten de « Lusitania » in den grond boren en meer dan duizend personen ombrengen.

In 1914 hadden de Duitschers erkend, dat de bemanning van een koopvaarder die zich tegen opbrenging verzet, als krijgsgevangen moet behandeld worden. Nu, de Duitschers hebben wel meer hun traktaten geschonden.

Fryatt was dus volgens hen een franc-tireur en de krijgsraad te Brugge veroordeelde hem daarvoor ter dood.

Och, neen, dat was het niet... Het was de wilde haat tegen de Britten, het was de woede uitgedrukt in het « Gott strafe Engeland. »

Kapitein Hartnell, toen eerste officier op de « Brussels », vertelde ons later eenige bijzonderheden over het proces, want hij ook werd beschuldigd.

« Na twee dagen » verhaalt kapitein Hartnell, « werden Fryatt en ik van Ruhleben terug naar Brugge gevoerd. Eerst moesten wij voor admiraal Schröder verschijnen. De beul wilde zijn prooi zien. Dan sloot men ons in de gevangenis » ging de zeeman voort. « We waren in dezelfde cel. Maar daar komt von Butlar. Die kon niet dulden, dat wij samen bleven en we werden dadelijk gescheiden. »

In 27 dagen zagen we elkander niet terug. Toch snakten we naar een samenzijn. Zeker:

nacht kon ik den Duitschen bewaker omkoopen en voor 50 Mark liet deze mij eenige minuten in de cel van mijn vriend. Daar spraken we over het gebeurde. Fryatt was zich zijn toestand wel bewust.

We kwamen eindelijk samen voor den krijgsraad. Van recht was geen sprake. We hadden geen verdediger. Onze tolk was... von Butlar zelf.

Als Fryatt protesteerde, dat hij in een vijandelijk land aan zich zelf overgelaten werd en geen advocaat kreeg, klonk het barsch: «Zet u neer!» Een ernstig onderzoek is niet geschied.

Om 5 uur was de zaak afgeloopen. Fryatt wist toen nog niet, wat er over hem beslist was. Men leidde ons terug naar de gevangenis. »

Von Butlar, de in Brugge zoo genate rechterlijke kommissaris, de kerel zonder hart of geweten, moest dus als taalman optreden! En dat noemden de Duitschers een proces.

«In de gevangenis», vervolgt kapitein Hartnell, «kwam een Duitsch officier bij mij en deed me mee, dat Fryatt om zeven uur zou doodgeschoten worden. Diep ontroerd — en die ontroering trilde nu nog in 's sprekers stem — ging ik tot mijn armen vriend. Ik maakte hem met 't vreeselijk nieuws bekend. We konden nog een wijle samen spreken. De laatste ure naderde.

Om half zeven kwamen soldaten ons halen. Wij werden naar beneden gebracht. Ik meende Fryatt tot het bitter einde te mogen bijstaan, maar daar kwam een officier op mij af.

«Zijt gij Fryatt?» vroeg hij.

«Nee, ik ben Hartnell.»

De Duitscher bulderde daarop: «Wat doet gij dan hier? Heraus! Terug in de gevangenis.»

Zoo moest ik mijn vriend alleen laten. Uit mijn cel hoorde ik wat later het salvo... Ik wist, dat Fryatt vermoord was.»

«Een half uur nadien», vervolgde kapitein Hartnell, «kwam opnieuw een Duitsch-officier bij mij. Toen had het volgend gesprek plaats:

«Uw vriend is doodgeschoten», zei de Duitscher. «Dat zal in Engeland groote opschudding wekken. Admiraal Schröder heeft zijn wraak.»

«Engeland zal Fryatt ook wreken», antwoordde Hartnell.

«Dat kan niet meer. Het is voortaan uit met «Britania rules the waves» (Engeland heerscht over de zeeën). Het is thans «Deutschland über alles.»

«Een jaar, twee jaar, drie misschien nog, maar dan niet meer.»

De officier verwijderde zich. Zoo hij nog leeft, moet hij thans wel dikwijls aan Hartnell's voorspelling terugdenken.

Hoe stierf Fryatt?

Na de bevrijding, sprak ik den Brugschen schepene Van Hoestenbergh, advocaat, die met een ambtgenoot van de terechtstelling getuige moest zijn.

Haastig was het vonnis geveld en haastig zou het uitgevoerd worden in de Aurore, een hof bij de Lansierskazerne.

«Toen we in den hof der Aurore aankwamen»,

vertelde me de heer Van Hoestenbergh, «zagen we aan een paal een ons onbekend man in have-looze kleedij. De stadssekretaris had me gemeld, dat ik om 7 uur aan de Lansierskazerne moest zijn. De Duitschers wilden een schijn van recht aan hun misdaad geven. Om wel uit te drukken dat ik niets gemeens wilde hebben met hun onrecht, eischte ik een geschreven rekwisitie. In den hof stond ook de genate Duitsche rechterlijke kommissaris von Butlar. De kerel rookte een sigaar en had zijn hond bij zich, als kwam hij op zijn avondwandeling even kijken naar een aantrekkelijk schouwspel.

Weemoed hing om ons. We hoorden den be-aard. 't Weer was zoo zacht. En aan den IJzer bulderde 't kanon. Niemand zei ons wie de veroordeelde was. Deze mocht zelfs zijn uniform niet behouden. We hoorden van op eenigen afstand een vonnis voorlezen. Ik verstond het woord «Brussels» en niet vermoedend dat hier een schip bedoeld werd, veronderstelde ik, dat 't spionage gold, waarvan onze hoofdstad het tooneel geweest was. Zoo liet men ons in de onzekerheid en wij moesten getuige zijn.

Matrozen werden opgesteld. Ze schoten... en wij wendden 't gelaat af. Dan keken we weer. Aan den paal hing een ineengezakt lijk. Een dokter en matrozen liepen er heen. De doode werd dadelijk gekist. De lijkwagen, die gereed stond, reed naar 't kerkhof.

Pas den volgende dag vernam ik, dat wij de terechtstelling van Fryatt bijgewoond hadden.»

«En toen», vervolgde de schepene, «werd me ook verzekerd, dat even na Fryatt's dood, een bevel tot genadeverleening of schorsing der strafuitvoering althans gekomen was.»

Wij hebben dit nog van andere zijde hooren beweren. De keizer zelf zou schorsing geboden hebben.

Hoe het ook zij, zelfs de Duitsche onderzoeksraad, die eenigen tijd na den vrede dit geval onderzocht, heet moeten bekennen, dat er met betreurenswaardige haast gehandeld werd.

De krijgsraad had daarvoor vroeger als reden opgegeven, dat de matrozen, die als getuige verschenen waren, weer naar zee moesten. Was het noodig daarom het vonnis dadelijk uit te voeren?

Nee, men had zich gespoed, omdat de Duitschers het bloed van dezen Brit eischten.

* * *

Ook in 't buitenland was het plan van de Duitschers tegenover Fryatt doorgedrongen en wel op de volgende toevallige wijze.

Eenigen tijd na de «Brussels» hielden de Duitschers het Nederlandsche stoomschip «Lestris» aan en sloten de bemanning in de gevangenis te Brugge op; wat later werden deze zee-lieden vrij gelaten. Bij IJzendijke kwamen ze over de grens en dadelijk vroegen ze naar een korrespondent van «De Telegraaf», want ze hadden iets op 't hart, dat onmiddellijk wereldkundig gemaakt moest worden. De Rotterdam-sche medewerker van het Amsterdamsch blad vernam nu van deze bemanning, dat zij Fryatt



Kapitein Fryatt.

in den kerker te Brugge gesproken had. De kapitein zou voor een krijgsraad verschijnen, omdat hij vroeger gepoogd had een Duitsche duikboot te rammen. Het Engelsch ministerie, welke het bericht uit « De Telegraaf » vernam, vroeg onmiddellijk inlichtingen aan den Amerikaanschen gezant te Brussel, die het nieuws bevestigde.

De Engelsche regeering verzocht dan de bemiddeling van de Amerikanen om een moord te vermijden. Alle bemoeiingen om Fryatt te redden, bleven echter vruchteloos.

De moord wekte hevigen afschuw.

Op Zondag 6 Augustus 1916 werd een der grootste betoogingen gehouden, die ooit op het historische Trafalgar Square te Londen gezien was, om te protesteeren tegen deze jongste misdaad. Zij vertegenwoordigde den grooten arbeidersstand van Engeland. Daar werd een brief van mevrouw Fryatt voorgelezen, waarin de be-roofde weduwe schreef :

« Ik ben diep getroffen door deze sympathie die mijne landgenooten in mijn smartelijk verlies getoond hebben. Het is een groote troost te denken, dat het Engelsche Rijk besloten heeft de bedrivers van deze lage misdaad tegen mijn beminden echtgenoot te straffen. »

Met groote geestdrift werd een resolutie aangenomen, waarin de moord en de moordenaars verdeeld werden.

De wereld was geschokt en misschien verbaasd, niet omdat de Duitsche onmensche-lijkheid zulk een daad had kunnen begaan, maar omdat Duitsche botheid zoo weinig had geleerd uit den dood van Edith Cavell, waarover wij weldra nader spreken.

Toen het nieuws van haren dood zich door de steden en landouwen van Engeland verbreidde,

stonden er mannen op om haar te wreken. En die mannen namen overwinnend heuvelrug na heuvelrug in bezit op de hoogten bij de Somme. De Duitschers dachten ongetwijfeld, dat zij door kapitein Fryatt te dooden, hunnen onderzeeërs een kwalijk verdiende veiligheid verzekerden. Dit zegt ons tenminste de « Weser Zeitung » (29 Juli).

Maar als de Duitschers meenden, dat zij Engelsche koopvaardijkapiteins konden afschrikken, dan hebben zij zich vergist. « Zij kennen onze koopvaardij-zeelieden, wier bedrijf wel is waar niet de oorlog is, weinig », schreef de eerste lord der Engelsche Admiraliteit, « zij leven van hun vreedzaam beroep. Maar bij geene klasse der bevolking brandt het patriotisme met zuiverder vlam of vertoont het zich in daden van grooteren moed en toewijding. Ik betwijfel het of er onder hen een enkele te vinden is, die niet vast besloten is zich tot het laatst toe te verdedigen tegen een zeerooversaanval ; maar als er zoo een mocht zijn, dan kunt ge er op rekenen dat hij door dit laatste staaltje van Duitsche beschaving genezen is.

Gedurende den huidige oorlog, is de Engelsche handelsscheepvaart tusschen de havens van Nederland en Skandinavie geregeld voortgezet, en de dood van kapitein Fryatt beweegt ons het hart om de schuld van dankbaarheid af te doen, welke wij tegenover deze dappere mannen, die onze koopvaardij-schepen bestuurden en bemanden, hebben. Zij hebben tot het einde toe mijnen en bommen en onderzeeërs en al de maritieme wetteloosheid van Duitschland getrotseerd. Zij hebben volgehouden.

Duitschland heeft kapitein Fryatt vermoord. Het heeft daardoor nog een misdaad toegevoegd aan de lange lijst, die dat land en zijn bondgenooten begaan hebben in naam der bevolking : België, Frankrijk, de « Lusitania » en de « Sussex » Polen en Armenië, Servië en Montenegro, vrijbuitery op zee, moord uit de lucht en laagheid en vernieling te land. »

Slechts op 12 September, 6 weken later dus, werd de burgerlijke stand in staat gesteld de overlijdensakte op te maken. Toen pas gaven de moordenaars van den Britschen zeeman daartoe de noodige gegevens.

Het stuk luidt :

« In het jaar 1916, den 27 Juli, om 7 uur 's avonds, is overleden in het huis 126 Lange-straat, (kazerne der Lansiers), Charles Fryatt, scheepskapitein, oud 43 jaar en 7 maanden, geboren te Southampton, en woonachtig te Dovercourt (Essex), echtgenoot van Ethel Downend, woonachtig te Dovercourt. »

Na de verovering van Brugge bezochten we het graf van kapitein Fryatt.

In een rij lagen veroordeelden, slachtoffers van de Duitsche terreur.

Twaalf kruisjes, twaalf gefusilleerden... Een dertiende, een Franschman, ligt elders op het kerkhof. Op de kruisjes mochten geen namen staan. Vriendenhanden hadden nu op 't elfde ge-



Vice-Admiraal David Beatty.

schreven: « Here lies Fryatt, captain of the Brussels » (hier ligt kapitein Fryatt van de « Brussels ») en over de armen een krans gehangen.

Ik dacht aan zijn vrouw en zeven kinderkens, zes meisjes en een knaapje, allen zeer jong nog. Ze wonen te Dovercourt bij Harwich.

« Ik heb er Fryatt dikwijls bezocht », vertelde me een Belgisch zeeloods. « Hij was een beste echtgenoot en een liefhebbende vader, een flink zeeman, goed van hart en beschaafd van manieren. »

Dien man hebben de Duitschers laaghartig vermoord, uit wraaklust, uit haat.

Dat was in den tijd, toen de trotsche Schröder, zoo door de Bruggelingen gehaat, op zijn wit paard door de stede reed en van uit de hoogte op de burgers neerkeek als op een slavenras.

Dat was in den tijd toen de Duitschers meenden de oppermacht der wereld te hebben en te behouden.

Maar Schröder was nu uit Brugge gevlucht, de Duitsche vlag werd van de hal neergehaald, en toen ik nu op Brugge's kerkhof achthonderd graven van Duitschers zag, vroeg ik me af waarom deze mannen en de miljoenen anderen der mid-denrijken gevallen zijn? Ja, waarom? Om een militarisme, dat den vloek der beschaafde volkeren op hun nu in ellende gedompeld land heeft geworpen.

En nu een tooneel van 4 Juli 1919.

Vrijdag middag half vier... Grauwe wolken drijven over Brugge. Bij ditzelfde graf staat ontroerd een groepje burgers. De eerste is een broeder van den betreurden zeekapitein, zelf Britsch

soldaat, die in 1914 bij Charleroi gewond werd. Dan is daar een officier van de « Brussels » en ook deze was een gevangene te Ruhleben. Er staat een afgevaardigde van de « Great Eastern Railway Cy », in welke dienst Fryatt was, en een vertegenwoordiger der stad. Britsche soldaten zien toe. Mannen graven... En weldra heft men uit de groeve het stoffelijk overblijfsel van den martelaar en held. Het is slechts een geraamte meer, met kleederen bedekt, maar nog duidelijk is 't spoor van 't schot aan de rechterzijde der borst zichtbaar. »

Zoo ontgroef men Fryatts stoffelijk overblijfsel, om het naar Engeland over te brengen. Het werd dadelijk gekist en zou den volgenden avond naar de stede gevoerd worden. Wij woonden die overbrenging bij en beschreven ze als volgt :

« Even voor half negen kom ik op het kerkhof. 't Is een zachte Zomeravond. In de boomen, welker takken over de zerken en kruisen hangen, kweelen de vogels.

Ik poos even bij de zwarte kruisjes der gefusilleerden, Ferdinand Slock van Deinze is reeds naar zijn geboortestad overgebracht. Ook de groeve van Fryatt is dus ledig. Andere dooden zullen eveneens ontgraven worden.

Aan het doodenhuisje wachten soldaten. 't Zijn Schotten.

De heer Ryelandt, schepene van den burgerlijken stand, vertegenwoordigt de stad. Hij geeft het teeken en de Britten hullen de kist in de plooiën der Engelsche vlag, die vlag zoo trouw door Fryatt gediend, heffen ze op de schouders en schrijden stil voorwaarts. Wij volgen. Geen trommelslager, geen muziek, geen hoorn zelfs. Alleen het gezang der vogels.

En overigens diepe stilte. De mulle grond verdooft de voetstappen. Maar hoe aangrijpend juist is de stilte.

't Is hier de dood die tot ons spreekt en aan de tragische dagen en nachten herinnert, toen hij op zee en boven de kust en over Brugge loeide.

We komen aan de poort. Daar staat de lijkwagen en in de schemering glanzen de lichten...

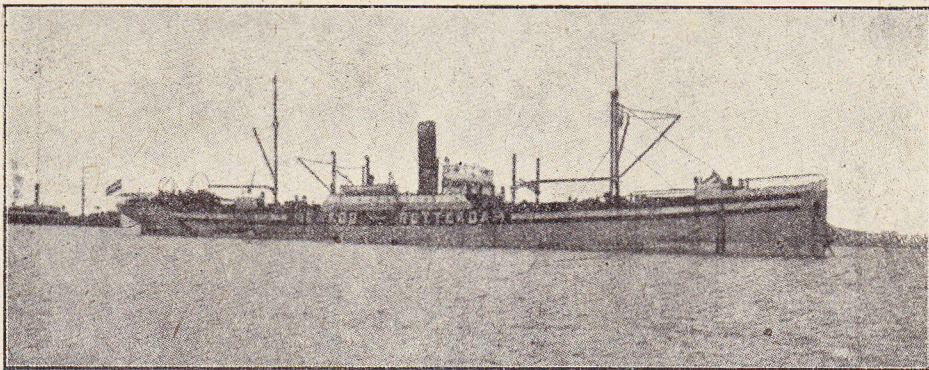
« Stap voor stap zoo gaan de peerden,

« Door de stille straten toen... »

Ik denk aan Gezelle's Kerkhofbloemen, hier in zijn eigen stad.

Op de straat ontblooten de mannen het hoofd. Voor de oude huizekens met hun vooruitspringende dakvenster, komen vrouwen aan 't gewelfd deurtje staan, en kinderen, die zich aan moeders rokken vasthouden, kijken met een blik vol geheimenis naar den zilveren wagen met de blinkende lantaarns. Ze zijn onbezorgd, ja, maar ernstiger toch dan velen van hun leeftijd elders, want ze hebben menigen nacht in den kelder geschild toen 't oorloge was. We komen langs het Sint Jans hospitaal, dat in de Middeleeuwen reeds veel leed verzachtte en waar ook in de gruwel-jaren zooveel oorlogswed' achter de oude, grauwe muren verdoken lag. Hoog schiet de Onze-Lieve-Vrouwetoren op : de Dijver doezelt weg in het grijs van den avond.

In de Steenstraat hangen reeds veel vlaggen



Het s.s. « Menado » wordt na de torpedeering naar Falmouth gesleept.

half top. Op de Markt staat een dichte menigte. De deuren van het provinciaal paleis zijn wijd geopend.

De lijkwagen houdt stil. De heer Janssens de Bisthoven, gouverneur van West-Vlaanderen wacht aan den voet van de trap. Doodstil. Is het op het plein, als de Schotten het schrijn uit den wagen heffen en naar boven dragen.

Achter draperiën, die de schilden van Brugge, West-Vlaanderen en België voeren en ook de vlaggen van ons rijk en van Groot-Bretagne, rijst hoog en indrukwekkend de katafalk. De kist wordt er binnen geschoven.

Aan beide zijden stelt zich een Belgisch schildwacht. De nachtwake begint, zooals men ook in Vlaanderen's hoeven bij een doode blijft, als daar buiten de duisternis neerzinkt.

De deuren worden gesloten.

En de menigte gaat heen.

's Zondags werd het lijk naar Antwerpen gevoerd. Brugge heeft het op plechtige wijze uitgeleid.

We keeren in de straten terug. Van af elf uur reeds zien de Groote Markt, de Steen- en de Zuidzandstraten en het plein voor het station, zwart van volk. Slechts met moeite kan men zich nog een doortocht banen. De lantaarns branden onder rouwfloers. In de lijkkapel, die al haar indrukwekkende soberheid behoudt en waar zelfs geen kaarsen branden, verzamelen zich de overheidspersonen en genoodigden. Daar komen ook William Fryatt, kapitein Hartnell, de vertegenwoordigers der Great Eastern, Pain en Brand. Slechts één kroon wordt neergelegd, die der stad Brugge.

Links van de poort staan de vaandels van Brugsche verenigingen.

Om 12 u. 30 brengen Schotten de lijk-kist buiten. Belgische soldaten bewijzen de eer. Hoorns schallen.

't Is een indrukwekkend oogenblik en diene stilte zinkt over die menschenzee. Uit den hallertoren, die ook de vlag halftop voert, tampt de groote klok. De beiaard rouwt... En de stoet schrijdt voorwaarts onder den treurmarsch van een militair muziekkorps. Duizenden blikken richten zich allerwégen naar den doodenwagen.

Verdwenen zijn ze, de heerschers, Schröder die zoo gaarne in al zijn overmoed door deze Steenstraat reed; von Butlar, die zooveel tranen deed storten; verdwenen zijn leger van verklikkers, geheime agenten, van Judassen. Gezonken ligt hun vloot, verbroken hun militair geweld, vernederd hun land. Gevlucht hun keizer!

Maar in Brugge's hoofdstad rijst hoog het schrijn van Fryatt, begroet door duizenden belangstellenden...

En als de zon door de grauwe lucht breekt, is het of 't Recht zelf boven den doode schittert...

Gendarmen te paard verrichten aan 't station den ordedienst. De lijkkoets houdt stil voor het gebouw, waar Fryatt eens van den trein steeg om hier te komen sterven. Een extra-trein staat gereed. De Schotten dragen de kist er heen... Als een gebed ruischt het Engelsch volkslied...

En traag eerst, rijdt de trein de hal uit...

Ook te Antwerpen wachtte een dichte menigte aan het station en op de leien, aan de Meir, aan de Schelde, waar een torpedojager den kostbaren, teeren last opnemen zal. De stoet schrijdt naar de vlotbrug tusschen een dichte haag van eerbiedige toeschouwers.

Aan de Schelde wordt een lijkdienst gehouden. En dan vaart de boot heen.

Engeland ontving zijn grooten zoon op indrukwekkende, ingetogen wijze en leidde hem naar zijn laatste rustplaats...

* * *

Thans moeten we den zeeslag bij Jutland beschrijven (31 Mei 1916), de geweldigste botsing tusschen twee vloten sedert den slag bij Trafalgar.

De Britsche groote Vloot onder Sir John Jellicoe, bevond zich den 30^{en} Mei op zee, ten Noorden van Sir David Beatty's slagkruisers, die op den 31^{en}, toen hij zijn ronde volbracht had, Noordwaarts stevende, om zich bij den opperbevelhebber te voegen.

Te ongeveer half drie ontving Beatty seinen van zijn eskader lichte kruisers, dat de vijand buitengaats was en wel met groote strijdkrachten. Een verkennings-zeevliegtuig steeg omhoog en bevestigde de seinen.

De Duitsche slagkruisers waren in 't zicht, maar vielen terug op waarschijnlijk nog sterkere vlootafdeelingen.

Aanvallen of niet aanvallen was nauwelijks een vraag voor Beatty. Zou hij, ten koste van wat ook, den vijand vervolgen, aangrijpen en ophouden, of zou hij, onder 't wisselen van een paar schoten, zijn weg voortzetten, om zich bij admiraal Jellicoe te voegen? Wie niet waagt, die wint niet. Hij koos den heldhaftigen, den Britschen weg, en besloot den slag te forceeren, « den vijand, die in zicht was, aan te vallen. »

We kunnen waarschijnlijk 't best het verloop van den strijd begrijpen, als we hem in drie perioden verdeelen: a: vervolging, b: terugtocht, c: hernieuwde vervolging; de eerste was die, waarin Beatty slaags was met de vijandelijke slagkruisers, die op hun hoofdvloot terug vielen, wat ongeveer een uur duurde, van 3.48, toen de eerste schoten werden gelost, totdat de Duitsche hoofdvloot zich vertoonde te 4.38.

Op dit moment wendde Beatty, om den vijand naar Jellicoe te trekken, die uit 't Noorden kwam, en de tweede periode van den slag begon, waarin de Engelschen zwaar slaags raakten met een overmachten vijand, feitelijk met de geheele Duitsche vloot. Zij hadden evenwel de hulp van het 5° slageskader onder Evan Thomas, vier machtige slagschepen, die in de eerste periode aangekomen waren; een paar schoten afvuurden op een afstand van ongeveer twaalf mijlen en het eerste vuur van Von Scheer's slagschepen kregen.

Nu Noordwaarts stoomend, inplaats van Zuidwaarts, hield Beatty zijn vaart een weinig in, om in voeling te blijven met de zware schepen. Deze periode van den slag duurde ongeveer een uur of langer, toen om ongeveer zes uur Jellicoe opdaagde, vijf mijlen Noordelijk, en de derde periode begon.

Tegen het einde van de 2° periode was Beatty voor den vijand langs gevaren, drong op hem in, boog langs zijn slaglinie en voer er nu recht door naar het Oosten, den schootsafstand op 12.000 yards, met twee bedoelingen, ten eerste, om de leidende Duitsche schepen onder gekoncentreerd vuur te brengen, en ten tweede, om ruim baan te maken voor Jellicoe, om nader te komen en hun vernietiging te voltooien. Het was een meesterlijke beweging, die het derde slaakruiser-eskader onder admiraal Hood, dat Jellicoe's voorhoede vormde, in staat stelde, dadelijk aan den slag deel te nemen en hulp te verleen bij het oprollen van den kop der Duitsche slaglinie.

Het groote oogenblik was gekomen, Jellicoe's groote vloot naderde achter Hood, op Von Scheer invarende met verpletterende overmacht. Door prachtig manoeuvreeren wist de Britsche admiraal onder zeer moeilijke omstandigheden de vereeniging zijner vloten tot stand te brengen.

Er is in den modernen zeeoorlog nog altijd veel overgebleven van de schitterende praalvertooning van ouds, die in den vastelandoorlog voor goed verdwenen is. « Het meest grootsche schouwspel, dat ik ooit gezien heb », schreef een

officier van de vloot, « was 't gezicht van onze slaglinie — waarvan mijlen in den nevel verdwenen — de schepen namen hun plaatsen in als vormden ze een uurwerk en braakten dan groote vuurmassa's uit en wolken van rook. »

Maar de buit werd aan den greep der Britten ontruikt.

Het was reeds zeven uur en de avond bracht met zich de dikke Noordzee mist, en Von Scheer benutte die evenals zijn eigen rook om naar zijn havens te vluchten.

Groote voorzichtigheid was nu noodig om eigen schepen niet voor vijanden te aanzien.

Om negen uur was feitelijk alles afgelopen, buiten de achtervolging door de Engelsche torpedojagers.

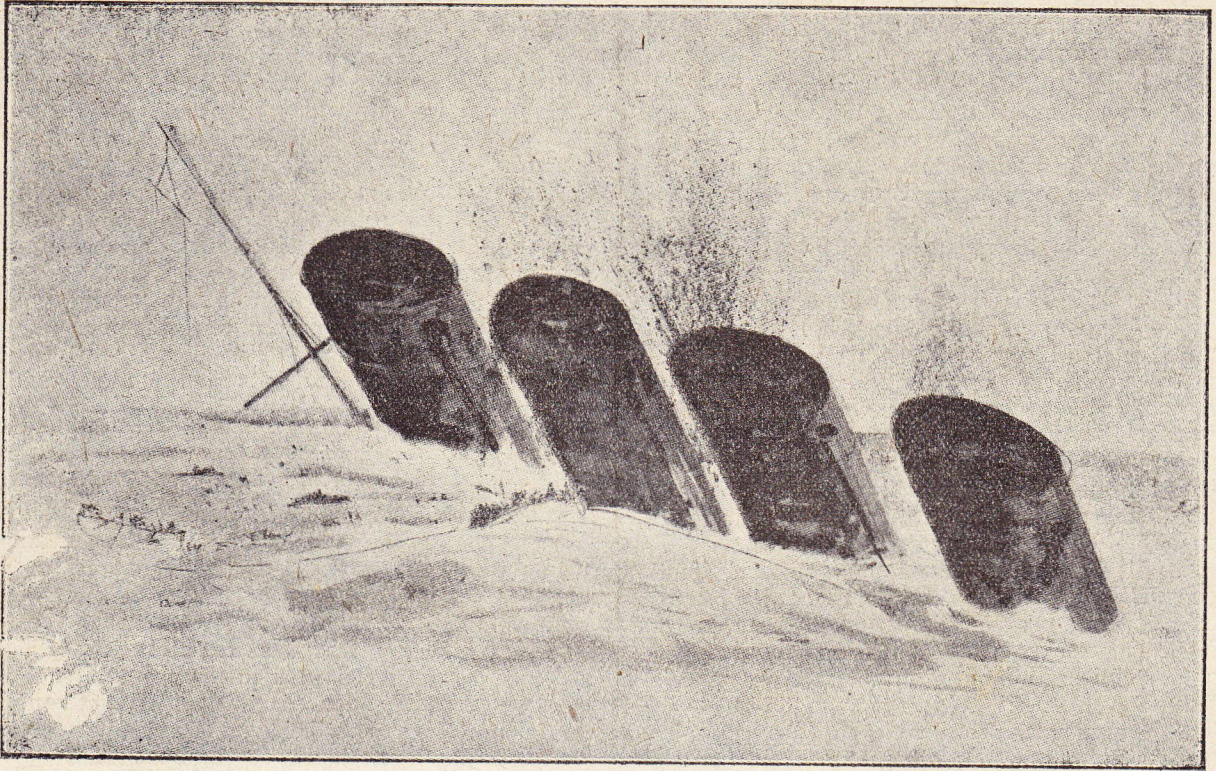
Een midscheepman aan boord van een der slagschepen vertelde zijn ervaringen:

« Ja, u hebt gelijk, ik zat in den voormars en zag het heele spel. Ik heb u immers verteld, dat ik daar 17 uur gezeten heb, niet? Alleen maar druk bezig met verrekijkers, revolvers, respirators, oorbeschermers en wat al niet. Ik kan me niets voorstellen, dat zoo aangrijpt als onze vereeniging met de slagkruisers ten slotte. Zij verschenen aan stuurboord met een razende snelheid en vurende op een vijand, dien wij niet konden zien. Zelfs voor wij begonnen, was het verschrikkelijke leven haast ooverdoovend. Toen opende de groote vloot het vuur. We begonnen met een van de « Kaisers », die nog maar net aan den horizon te zien was en er als de wind vandoor ging. De heele Hoogzee-vloot leek één vlam.

Het is een zeer ongewone sensatie, als ge daar in den voormars zit, op een betrekkelijk onge-rent stuk zee neerkijkt en er dan plotseling een stuk of vijf verbazende zuilen water van wel 100 voet hoogte ontsnuiten, of ze nergens vandaan komen, terwijl stukken bom in het water vallen, of wel met een leven als van een sneltrein de projektielen over uw hoofd fluiten en zoowat een mijl verder neerploffen.

Ge ziet den vijand zes groote vuurvlammen uitbraken ongeveer evenveel mijlen van u af en dan beneinst ge een 10 of 15 sekonden, dat er twee ton plotselinge dood naar u toesnellen. Dan ziet ge met een zucht van verlichting de zuilen water alle zes aan stuurboord ontsnuiten. Aan den anderen kant ligt er een barbaarsch opwindend genot in het vuren op een ander schip.

Ge hoort het kommando « vuur! » de voormars richt zich op en geeft u een klap in uw gezicht, een enorme gele wolk van kordietrook — de lading weegt 2000 pond — stijgt op en waait weg, juist als de officier met den kronometer zegt « tijd! » en dan ziet ge de zuilen in de hoogte snuiten, soms tusschen uw eigen schip en den vijand, soms achter den vijand, of, als ge geluk hebt, breekt er een groote vuurvlam uit bij den vijand en als de rook weggedreven is, hebt ge tijd om te zien, dat hij goed en wel in brand staat, voor het tweede salvo afgaat. Ik had het onuitsprekelijke genoegen te zien, hoe de « Lützow » een salvo kreeg, dat haar aan het zinken bracht.



De « Lusitania » gaat voor goed ten gronde. Zicht genomen door een geredde.

We zagen ook de « Rostock » branden. Wel, toen ik dien avond uit den voormars naar beneden klouterde, was ik zoo zwart als een neger, erg vermoeid en zoo hongerig als een paard.

Ik wou dat u gezien had, hoe het er tusschen de dekken bij ons uitzag. Overal water, stoelen, bankjes, radiatoren, badkuipen, schoenen, laarzen, kleeren, boeken, en ieder denkbaar voorwerp, over de heele ruimte verspreid. We gaven er geen zier om, want we dachten aan den dag van morgen, dien we allen afwachten.

Torpedojagers en lichte kruisers bleven den heelen nacht als duivels aanvallen en toen ik om 2^e uur op 't signaal « klaar voor 't gevecht » opstond, meende ik pas een drie en een halve minuut geslapen te hebben.

Om 3 uur ongeveer zagen we een Zeppelin, waar flink op geschoten werd. Hij ging er als de weerlicht van door. »

Beschouw nu een weinig nader de bijzonderheden en episoden van dezen zeeslag. Verbeeld u een kalme, dampige zee, en over een onmetelijke ruimte verspreid de vloten van grootere bodems, omringd door zwermen lichte kruisers en torpedojagers, zelf in hevige gevechten gewikkeld, — slagen in den grooten slag — en men ziet hoe deze slag den klassieken eenvoud van zeeslagen als bij den Nijl en bij Trafalgar te schande maakt. Maar de hoofdbewegingen zijn duidelijk genoeg.

De zwaarste verliezen leden de Engelschen in de eerste, de Duitschers in de latere perioden, toen de uitwerking van hun artillerievuur « snel

verminderde, terwijl het onze onafgebroken onderhouden werd. »

Nauwelijks was Beatty in gevecht toen hij reeds twee slagkruisers verloor, de « Indefatigable » en de « Queen Mary ». Later ging de « Invincible », het vlaggeschip van het derde kruiseskader, met admiraal Hood naar den kelder, die zijn schepen « in 't gevecht had geleid, op een zeer aanvreurende wijze, zijn groote voorvaderen, alle zeelieden, ten volle waardig. »

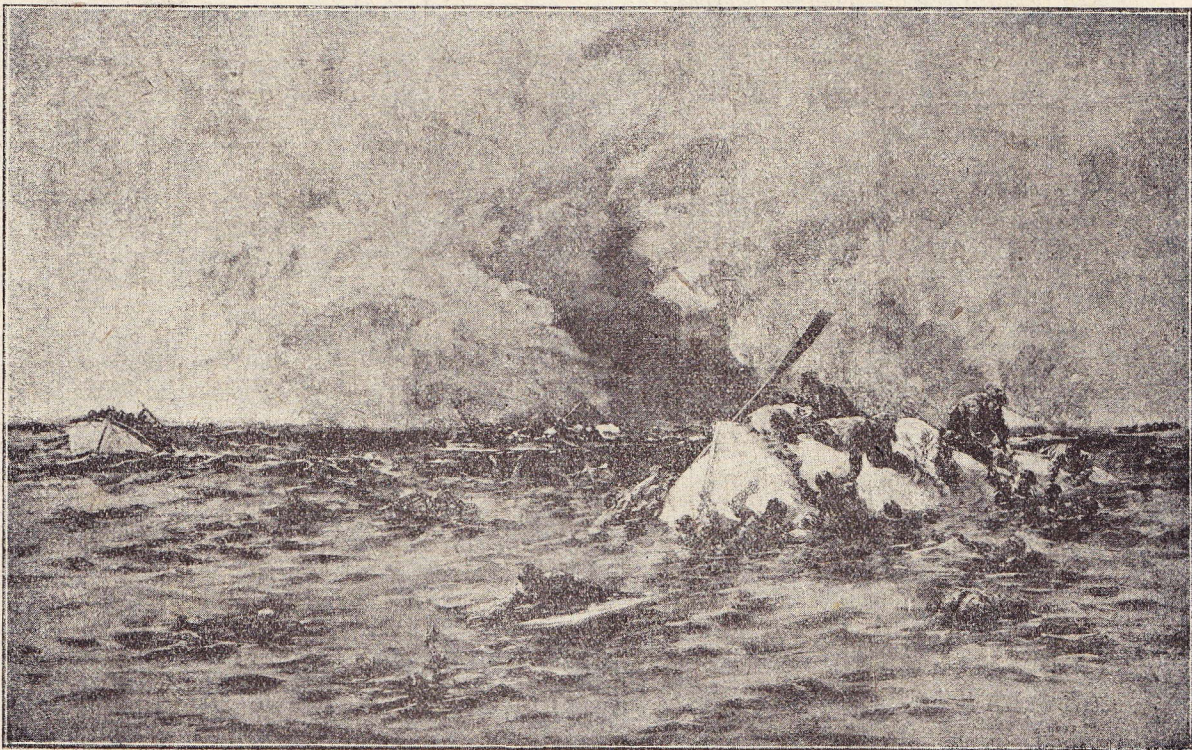
Drie gepantserde kruisers en acht torpedojagers deelden het lot van de grootere schepen.

De Engelschen toonden groote kordaatheid.

De kommandant was gewoonweg « wonderbaarlijk », schreef zeker jong officier naar huis. « Hij verliet de brug in 24 uur geen minuut lang en was of op de brug of in 't kaartenhuis gedurende den geheelen tijd, dat we buiten waren en ik heb nooit iemand zoo kalm en onbewogen gezien. Hij stond daar zijn pijp te rooken alsof er niets buiten 't gewone doen gebeurde. »

Een kleine Britsche torpedojager, 't middenschip opengescheurd door een groote granaat, bedoeld voor een slagkruiser, stoom uitlatend uit iedere opening, in staat nog om recht vooruit te varen, maar niet om iemand uit den weg te gaan, daar ze stuurlaas was, kwam schuin door onze linie, alle kans loopend door een dozijn schepen geramd te worden en gilte met haar sirene :

« Laat me door, maak plaats ! » Maar de bemanning stond op 't achterdek, gekleed in zwemvesten, gereed voor de laatste onderdompeling — en juichte wild, als een groote enthousiaste



De strijd om het bestaan na het zinken van de « Lusitania ».

menigte gedaan zou hebben, wanneer de koning passeerde.

De Duitschers beweerden de zege behaald te hebben. De keizer verkondigde, dat de Britsche blokkade niet langer Duitschland zou kwellen!

Vreemd genoeg werd daarvan niet gerept en is ze sedert dezen slag nijpender geworden.

Gaan Duitsche koopvaarders nu zee in?

Geen zijn er te vinden op welken zeeweg ook, behalve als tevoren, in de Oostzee.

Onmiddellijk na den zeeslag werd de groote oorlogshaven, Wilhemshafen, verzegeld met zeven zegels, zoodat geen patriotische Duitscher zijn overwinnende schepen kon gadeslaan.

Engeland maakte zijn verliezen bekend, Duitschland verheelde ze. Naderhand ontdekte het, dat het per ongeluk in der haast het verlies van een paar nietsbeduidende schepen over het hoofd gezien had.

En ondertusschen, gestadig, zonder een oogenblik van onderbreking, zetten Britsche koopvaarders en mailboten evenals ze tot nog toe gedaan hadden, hun gewone reizen voort; het transport van soldaten, bij honderdduizenden, van krijgsvorraden bij miljoenen tonnen, van artillerie, zware artillerie, bij scheepsladingen vol, ging zijn gang in het Kanaal, de Middellandsche Zee, den Indischen en Atlantischen Oceaan. Als deze resultaten mogelijk zijn na een nederlaag, hoe schitterend moeten dan de vruchten zijn van een overwinning.

En toch zoekt men er naar zonder sukses. Zij

stellen, wat hun vruchten betreft, zeer teleur, deze papieren boomen. » (1)

* * *

Neen, de groote vloot waagde zich niet op zee, maar men zou den duikbootoorlog verscherpen.

Op 1 Februari 1917 werd de houding van Duitschland, nooit erg gematigd of bezorgd voor de rechten en levens van neutrale zeelieden, nog meedoogenlooser. Van Nederland alleen waren toen reeds 24 vaartuigen getorpedeerd.

Wellicht werd de Deutsche regeering tot een laatste wanhoopspoging gedreven door de vreeselijke slagen waaronder de legers wankelden en weken aan de Ancre en de Somme, door de toenemende uitingen van ontevredenheid onder de geblokkeerde bevolking over de ontberingen, die zij aan de Pruisische politiek te wijten heeft, en door de noodkreten van de Oostelijke naburen, sidderend onder den druk, die hen zoo spoedig hals over kop van de rijke velden van Mesopotamië zou verjagen. Hoe dat ook moge zijn, zij heeft blijkbaar het oogenblik gunstig geacht om den onbeperkten duikbootoorlog te beginnen, waar de Jingo elementen onder de bevolking al zoolang om geschreeuwd hadden, zooals von Hindenburg, de militaire diktator, al in Januari verklaarde, op den welbekenden snoevenden toon: « Ons front staat aan alle kanten rotsvast. Wij

(1) Bewerkt naar Macneile Dixon: « De Britsche vloot ten oorlog. »

beschikken overal over de noodige reserves ; de stemming der troepen is goed en vol vertrouwen. De geheele toestand veroorlooft ons alle gevolgen, die uit den onbeprekten duikbootoorlog voortvloeien, op ons te nemen. »

De onbeprekte duikbootoorlog werd dus op 1 Februari 1917 verklaard, en ook Nederland, welks zeewegen noodzakelijkerwijs door het onveilig gebied gaan, zag zich zijn levensdraad afgesneden.

Toen Duitschland zijn nieuw plan aankondigde, waren er een groot aantal Nederlandsche schepen in volle zee, zeven lagen er te Falmouth. Op 22 Februari kregen zij van Duitschland waarborg, dat zij voor dit maal ongehinderd mochten terugkeeren. Maar het ging anders.

Om in konvooi te blijven werd de « Eemland » uitgekozen om aan het hoofd te varen, omdat zij het langzaamste schip was, en de booten vertrokken in de volgende orde :

« Eemland », « Jacatra », « Noorderdijk », « Zaandijk », « Menado », « Bandoeng » en de « Gaasterland ».

Om ongeveer half vier 's namiddags kreeg de « Eemland » aan bakboordzijde twee reddingsbooten in het zicht, die de bemanning aan boord bleken te hebben van het Noorsche stoomschip « Normanna », dat om ongeveer 12 uur 's namiddags was getorpedeerd.

De Nederlandsche kapiteins overlegden door middel van signalen met elkaar en besloten, dat de « Noorderdijk » en de Jacatra » elk een van deze booten zouden oppikken, en om dit te doen voer de « Jacatra » tusschen de « Eemland » en de « Zaandijk » door om bij de « Noorderdijk » te komen.

De Noorsche zeelui werden na verloop van tijd opgepikt, want natuurlijk was er nogal tijd mee gemoeid, en juist, toen de « Jacatra » twee of drie uur daarna, na het volbrengen van haar barmhartigheidsdienst, was teruggekeerd, en trachtte hare plaats in het konvooi weder in te nemen, werd er een torpedo zonder eenige voorafgaande waarschuwing naar haar afgevuurd. Deze torpedo miste haar echter en vloog ongeveer 6 meter voor haren boeg voorbij. Daarna zag men een andere torpedo 1 meter achter den steyen van de « Eemland » voorbijschieten. Tot op dit oogenblik was er geen duikboot zichtbaar en was er geen enkele waarschuwing gegeven, maar toen de onderzeeër zag, dat hij zijn doel gemist had, kwam hij naar de oppervlakte en verscheen daar als eene onheilspellende gedaante in de avondschemering, recht achter de « Gaasterland », en schoot vandaar een granaat af over het geheele konvooi. Iedereen aan boord van de zeven schepen hoorde duidelijk het fluiten van deze granaat, en men kan zich licht hunne gevoelens daarbij voorstellen.

De duikbootkommandant zelf scheen niet vrij van zenuwachtigheid, en met het oog op de voortdurende waakzaamheid van de Britsche patroeljes valt dat niet te verwonderen. In groote haast kwam de duikboot langs zij de « Gaasterland », en opgewonden bevelen werden gegeven, om in vijf minuten het schip te verlaten. Dezelfde

orders werden ook aan de « Menado » de « Jacatra » en de « Noorderdijk » toegeroepen.

Vijf minuten later, toen de kapitein van de « Noorderdijk » juist zijn boot neergelaten had en naar de duikboot toe werd geroeid om zijne papieren aan den kommandant te vertoonen, werd de boot bijna omgeslagen door den golfslag van een torpedo, en drie van zijne mannen overboord geslingerd. De torpedo raakte de « Noorderdijk » en bracht haar tot zinken.

Heel spoedig daarna werd de « Jacatra » door een torpedo getroffen. De duikboot voer vervolgens naar de « Eemland », de « Bandoeng » en de « Zaandijk » toe en gaf aan elk van de bemanningen vijf minuten tijd om in de booten te gaan.

De « Bandoeng » werd binnen zeven minuten getorpedeerd, en de duikbootkommandant legde beslag op de boot van den kapitein der « Bandoeng » en plaatste er een officier met twee manschappen in. De matrozen van de « Bandoeng » moesten op last van den Duitschen officier naar de « Zaandijk » toeroeien. Terwijl de kapitein van de « Bandoeng » als een hulpeloos passagier in zijn boot moest toekijken, hoe zijn schip met een groote scheur in de zijde in het water verdween, drong hij er bij den duikbootkommandant op aan, toch een van de schepen te sparen om tot toevlucht van de bemanningen te dienen, maar zijn verzoek werd op smalende wijze verworpen.

Onder het rondvaren zag hij tien man op den toren van de duikboot verzameld. De zenuwachtigheid, die de Duitschers aan het begin van de operatiën ten toon gespreid hadden, scheen geheel verdwenen, en de Duitsche matrozen stonden zich vroolijk te maken over de duivelsche verwoesting, die zij overal om zich heen zagen. Bij de « Zaandijk » aangekomen, gingen de Duitsche officier en een van zijne mannen aan boord en legden er een aantal bommen in positie, om te zorgen, dat zij ook vernietigd zou worden.

De Duitschers legden dan bommen aan boord van de andere schepen. De ongelukkige bemanning werd aan haar lot overgelaten.

De bommen ontploften in tien minuten, en men wist dus, dat de schoone schepen vernietigd werden, al kon men het door de duisternis niet zien.

Nadat zij getuiger waren geweest van het vernietigen hunner schepen, zetten de mannen in de reddingsbooten koers naar de « Bishop » waarvan de weerschiin heel flauw zichtbaar was ; de vuurtoren was te ver weg om het licht er van te kunnen zien.

Tot 4 uur in den morgen bleef het weder mooi, kalm en vrij helder zooals op het oogenblik van den aanval. Op dat uur begon de lucht echter bedekt te worden, en een frissche bries en opkomende zee maakten het voor de mannen moeilijker om vooruit te komen, naarmate zij het land naderden ; eindelijk noodzaakten een hooge deining en een sterke noordelijke vloed hen, het op te geven ; zij keerden daarom terug en zetten koers naar de St. Mary's Bay in de Scilly eilanden. De reddingsbooten van St. Mary, die door

vuurpijlen van de « Bishop » gewaarschuwd waren, kwamen hun even buiten de baai tegemoet en loodsten hen verder naar wal, waar zij eindelijk in veiligheid waren.

Op de Scilly eilanden viel hun een bijzonder hartelijke ontvangst ten deel en de geheele bevolking scheen er op uit om iets voor de arme schipbreukelingen te doen.

Den volgenden dag, den 24ⁿ vertrokken de zeelui, ongeveer 300 in getal naar Penzance, waar zij door den plaatselijken Nederlandschen konsul, Mr. H. H. Beezach ontvangen werden, die deed, wat hij kon om hun de doorgestane ontberingen te doen vergeten. Het scheepsvolk was Mr. Beezach diep erkentelijk en men kan begrijpen, hoe moeilijk het voor hem was om zoo opeens 300 uitgeputte menschen van de eerste levensbenoodigdheden te voorzien, zonder dat hij daarvoor eenige toebereidselen had kunnen maken. Hij kweet zich echter met den grootsten ijver en opgewektheid van deze menschlievende taak.

Later hoorden de mannen met groote blijdschap, dat één van de zeven schepen — de « Menado » — gered was. Het schip was den 23ⁿ 's morgens om 4 uur door Britsche patroelje-vaartuigen opgepikt en naar Falmouth gesleept.

De bommen hadden hier blijkbaar slechts weinig uitwerking gehad. Twee ervan hadden gaten in hare zijden geslagen van ongeveer 1 M2, maar één van de bommen was in het geheel niet ontploft.

Bij het terugzien van de « Menado » kregen de zeelui weer eens een kijkje op den gemoedstoestand van deze Duitschers. Het bleek, dat het schip geheel geplunderd was. Verschillende uniformen werden vermist (sommige van de Koninklijke Nederlandsche Marine), die zeker goed te pas zouden komen voor de Duitse spionage.

De bemanning van de duikboot had zelfs niet stil gestaan om portretten van vrouwen en verloofden, die zij in de hutten gevonden hadden, weg te nemen.

De Duitse roofzucht, die de wereld zoo ontzette in de eerste dagen van den oorlog, bleek nog even sterk als ooit, wanneer de gelegenheid zich maar voordeed.

Er valt hier weinig aan toe te voegen. In een enkelen namiddag had een land, dat met al zijne naburen in vrede leefde, en de « neutraliteit » met zooveel ijver en nauwgezetheid betracht had, dat men zou kunnen denken, dat zijne staatslieden en schrijvers die als het hoogste doel der menschheid beschouwden, bijna 50.000 ton aan scheepsruimte verloren — of een zestigste deel van zijne totale merkantiele tonnemaat — en dat nog wel door het toedoen van een van de oorlogvoerenden, die het zooveel dank verschuldigd was voor de voorziening van voedsel en allerlei ruwe materialen.

Wij kunnen hier niet uitweiden over andere vaartuigen, het vorenstaande toont genoeg, hoe Duitschland optrad.

Alleen dienen we er nog op te wijzen, dat zelfs Relief-schepen gevaar liepen, getuige het gebeurde met de « Haelen ».

De « Haelen » was eveneens een slachtoffer der Duitse furie. Ze verliet Rotterdam met bestemming naar New-York, en nam haar koers door de zoogenaamde vrije vaargeul. Eensklaps werd ze beschoten. De bemanning ging in de booten. Een Duitse onderzeeër dook op en vuurde voort. Zeven opvarenden werden gedood.

Dan eerst stelde de piraat een onderzoek in en liet hij het vaartuig vrij. Dit moest nu voor herstel naar de Noorsche kust.

Zeven man lagen in zee en zonken weg. Er waren drie Vlissingsche Belgen bij.

Men weet, dat er te Vlissingen een Belgisch Loodswezen gevestigd is. Tal van loodsen, hulploodsen, roeiers en kinderen van dezen, zijn te Vlissingen geboren, maar allen zijn en blijven Belgen. De loodsen gingen zelfs in vredetijd hun kiesplicht in België vervullen. Veel loodsen-zonen, te Vlissingen geboren en opgevoed, streken aan den IJzer. Anderen waren voor België gevallen of vertoefden in een gevangenkamp van Duitschland.

Vandaar de uitdrukking « Vlissingsche Belgen ».

Vier waren er op de « Haelen ». Drie van hen werden gedood. We vernamen, dat de namen der zeven getroffen en, juist ook de namen waren van hen, die samen in geval van nood in dezelfde sloep moesten gaan. Ze stonden dus daarvoor gereed, toen ze samen stierven.

Polydoor van Outryve was de eerste officier. Slechts 26 jaar. Een bekwaam en plichtbetrachtend zeeman. Zijn vader was loods te Vlissingen. Zelf woonde hij voor den oorlog te Antwerpen.

Een zijner laatste woorden voor de reis tot een zich terugtrekkenden schepeling was: « Ik heb twee broeders aan het front, die strijden, en familieleden in België, die lijden, en ik zou weigeren eten voor ons hongerig volk te halen! »

De derde officier heette Eduard Hubert. Ook hij was gevallen. Zondag 11 Maart nam de arme vader afscheid van zijn zes kinderen en zijn bejaarde ouders. Een gouden dasspeld en wat geld liet hij nog thuis. Dacht hij aan de mogelijkheid van een ramp?

Zijn vrouw groette hem nog te Rotterdam. Ze wilde hem terug naar Vlissingen nemen. Maar hij kon niet. Hij wilde het brood verdienen voor zijn groot gezin, zijn ouden vader en bijna afgestorven moeder.

En de derde was een kind: Frans Mortier, zestien jaar oud. Eenige maanden geleden zat hij nog op de banken van 't Belgische atheneum te Vlissingen. Maar hij wou en moest naar zee. Zijn ouders vonden hem te jong, doch hij hield aan, en vroeg voedsel te mogen halen voor zijn volk. En bij de « Relief » was er immers geen gevaar.

Het eerste nieuws luidde, dat de omgekomenen te Stavanger begraven waren. Dit was echter niet zoo. Een visscher uit IJmuiden, die in de vrije vaargeul ter vangst was, haalde in zijn net het lichaam van Frans Mortier op. Hij voerde het mee naar zijn woonplaats.

Vader Mortier en een oom van den jongeling reisden naar IJmuiden, ten gevolge der aanwijzingen in een dagbladbericht, waarin echter



George V, Koning van Engeland.

geen naam gemeld werd. Men kende trouwens den naam niet. Maar de familieleden hadden vermoeden.

Ze kwamen vroeg in het visschersplaatsje aan en moesten lang wachten eer ze hun onderzoek konden beginnen. Ze bezochten den visscher, die den doode had aangebracht, Engelbert Krap. Deze haalde het lijk op Vrijdag 23 Maart in de neutrale zone in zijn net op. Zondagavond bracht hij het te IJmuiden aan en nu vernamen de familieleden, dat de doode reeds begraven was. Eerst zagen ze de bebloede kleedingstukken. Deze gaven reeds zekerheid.

Dan verzochten ze het graf en de kist te openen. Ze gingen zoo lang heen. Eindelijk kon de vader in de kist schouwen. Ja, hij herkende zijn zoon. De dood zelf had na bijna twee weken het lichaam nog niet geschonden.

De verraderlijke schoten van de duikboot deden het en wonden het hoofd, het lichaam en de beenen. Een stuk projektiel werd den diep geschokten vader ter hand gesteld. De zee had hem zijn verraderlijk vermoorden jongen weer gegeven.

Het lijk werd naar Vlissingen gevoerd en daar onder groote belangstelling en gewikkeld in de Belgische vlag begraven....

* * *

En natuurlijk voerde Duitschland ook oorlog tegen hospitaalschepen. Dezen moesten natuurlijk door de konventies geëerbiedigd worden.

Duitsche onderzeeërs torpedeerden ze en vermoordden aldus gewonden, dokters en verpleegsters. Duitschland verdedigde zijn daden, door te beweren, dat die hospitaalschepen munitie vervoerden.

Niets is gemakkelijker dan zulk een verklaring, zonder natuurlijk het bewijs te leveren.

Wij zullen hier enkele staaltjes van deze praktischen mededeelen.

Het eerste hospitaalschip, dat het ontgelden moest was de Russische boot «Portugal», die op 17 Maart 1916 bij Risek, aan de Turksche kust van de Zwarte zee lag, en onderweg was van Batoem naar Ofi.

Het had een tros platboomvaartuigen op sleeptouw, bestemd voor het transport van gewonden van de kust naar het schip.

Een van deze vaartuigen had water gemaakt en werd ledig gepompt, terwijl de «Portugal» bijgedraaid lag. Aan boord van de «Portugal» bevonden zich op dat oogenblik geen gewonden, doch wel het Roode Kruis personeel en de volle bemanning. Het weer was helder.

Plotseling zag de uitkijk een periskoop het schip naderen, doch de officieren van de «Portugal» verklaarden aan de bemanning dat zij



Uurwerk aan den Duitschen kroonprins door zijne vrouw, prinses Cecile, geschenken.

absoluut geen aanval te duchten hadden. Vóór dat de «Portugal» voor het Roode Kruiswerk werd aangewezen, behoorde het schip aan de «Messageries Maritimes»; de Fransche officieren en de bemanning waren aan boord gebleven.

De Russische regeering had hiervan aan de Turksche en Bulgaarsche regeeringen kennis gegeven en beide regeeringen hadden zich hiermede akkoord verklaard. Bij het heldere weer konden de duidelijke onderscheidingsteekens van het schip niet onopgemerkt blijven.

De kapitein en stuurlieden legden aan het personeel en de bemanning uit, dat het eenige wat hun te doen stond, was, kalm te blijven en geen voorzorgsmaatregelen te treffen, die de achterdocht van den duikboot-kapitein zouden kunnen opwekken.

De onderzeeboot naderde kalm de «Portugal» en lanceerde een torpedo, die echter geen doel trof. Toen voer zij om het schip heen en lanceerde op 30 à 40 voet afstands, aan de andere zijde van de «Portugal» een tweede torpedo. Deze trof de «Portugal» middenscheeps in de machinekamer. Een geweldige ontploffing volgde: de romp brak in tweeën en de meesten aan boord werden in den warboel die er heerschte, neergeslingerd; met een nog heviger ontploffing vlogen de ketels uit elkaar en boeg en achterschip van de «Portugal» verdwenen gelijktijdig in de golven.

Vijf en veertig van het Roode Kruis-personeel waren omgekomen, waarvan een en twintig verpleegsters; een en twintig Russen en negentien Franschen verloren het leven. Vijf en tachtig van hen die aan boord waren, vonden den dood in de golven.

Een ooggetuige, die zelf in het water geslin-

gerd werd, maar weer boven geraakte, vertelde later:

«Ik zag om mijn heen. De «Portugal» was niet meer. Niets dan stukken wrak, doozen die onze medicijnen bevat hadden, verbandmateriaal en scheepsprovisie dreef om mij heen. Overal zag ik hoofden en armen van menschen die met de golven kampten en hunne hulpkrachten waren vreeselijk om aan te hooren... 8 of 9 sazhens (56 of 63 Eng. voet) van de plaats waar ik mij bevond, zag ik een reddingsvlot en ik zwom er heen. Hoewel mijn doorweekte kleeren mij in mijne bewegingen zeer belemmerden, bereikte ik niettemin het vlot en werd er op gehaald. Ongeveer 20 personen bevonden zich er op, uitsluitend mannen.

Onder hen bevonden zich de Fransche stuurman, die den kapitein van de «Portugal» geholpen had. Hij en ik togen terstond aan het werk en maakten een roer van twee riemen die op het vlot waren en links en rechts plaatsten wij een stuurman. Wij hadden ongeveer 8 minuten rondgedreven, toen wij een vrouwenlichaam, een liefdezuster, bewegeloos zagen rondrijven.... Wij hieven haar op het vlot; zij was bewusteloos en geheel blauw en gaf slechts flauwe teekenen van leven. Ten laatste opende zij de oogen, vroeg waar zij was en ik vertelde haar dat zij gered was. Spoedig verbleekte ze echter en zeide dat ze ging sterven. Zij gaf mij de adressen van hare bloedverwanten, om hun de tijding van haar dood te brengen. Ze begon bloed te spuwen en kreeg deliriën, doch langzamerhand gevoelde zij zich weer herstellen en was spoedig buiten gevaar.

Wij gingen geruimen tijd voort met naar de kust te roeien. Ten slotte werden we op sleep touw genomen, door een sloep die reeds een boot met geredden sleepte, waarna we veilig de kust bereikten.

De geheele buitenzijde van de «Portugal» was wit geschilderd, met een rooden rand. De stoompijpen waren wit met een Rood Kruis en de Roode Kruisvlag woei van de mast. De onderscheidingsteekenen waren terdege zichtbaar en er is absoluut geen twijfel of ze konden duidelijk worden waargenomen door de bemanning van de onderzeeboot. De gedragwijze van den onderzeeër zelf, wees uit, dat de bemanning wist met een hospitaalschip te doen te hebben.»

Duitschland sloeg bij den storm van verontwaardiging, welke in de beschaafde landen losbarstte nog een hoogen toon aan, en het verspreidde nu het volgende bericht met een bedreiging er bij:

«De Deutsche regeering kan niet langer toestaan, dat de Britsche regeering troepen en munitione naar het hoofdtooneel van den oorlog vervoert, onder dekking van de Roode Kruisvlag en zij verklaart daarom dat het van nu af aan, geen vijandelijk hospitaalschip geoorloofd is, het zeegebied te bevaan, begrensd aan den eenen kant door een lijn getrokken van Flamborough-Head naar Terschelling en aan den anderen kant van Ushant naar Land's End. Indien in deze zone na afloop van den gestelden termijn

eenig vijandelijk hospitaalschip wordt ontmoet, zal het als oorlogschip beschouwd en aangevalen worden, zonder verdere plichtplegingen.»

Engeland protesteerde tegen deze aantijgingen.

Dat Duitschland het niet bij woorden liet, bleek eenige maanden later : op 8 Juli 1916 werd de « Vperwd » getorpedeerd. Zeven menschenlevens gingen hierbij verloren.

Op 21 November 1916 moest de « *Britanic* » het ontgelden : 50 dooden ! Deze misdaad had plaats in de Aegeesche zee. Er waren 1200 gewonden aan boord. De duikboot liet zich niet zien, en mer meende nog, dat het vaartuig op een mijn was gestooten, maar de « *Kieler Zeitung* » maakte op cynische wijze bekend, dat het getorpedeerd was.

Den volgenden dag zonk de « *Braemer Castle* » : een doode.

Op 20 Maart 1917 meldde men het verlies van de « *Asturias* ».

Het hospitaalschip « *Asturias* », dat op 1 Februari 1915 vruchteloos aangevallen werd door een Duitsche duikboot, werd in den nacht van 20 op 21 Maart 1917 getorpedeerd en tot zinken gebracht, met de geheele bemanning en verplegingspersoneel aan boord. Deze gewelddaad werd door de Britsche Admiraliteit een week later als volgt bekend gemaakt :

« Het Britsche hospitaalschip « *Asturias* », varende met alle lichten op en alle vereischte onderscheidingsteekenen van het Roode Kruis heel verlicht, werd zonder waarschuwing getorpedeerd in den nacht van 20 op 21 Maart.

De volgende verliezen aan menschenlevens kwamen hierbij voor :

Geneeskundige dienst : 11 dooden, 3 vermisten (waarvan 1 hoofdverpleegster), 17 gewonden.

Bemanning : 20 dooden, 9 vermisten (waarvan 1 hofmeesteres), 22 gewonden.

Het torpedeeren van dit hospitaalschip is opgenomen in de lijst van resultaten der U-booten, gepubliceerd in het Duitsche draadlooze perstelegram van gisteren ».

Het Britsche hospitaalschip « *Gloucester Castle* », werd zonder waarschuwing in het Kanaal getorpedeerd, in den nacht van 30 op 31 Maart. Alle gewonden werden echter veilig van boord gehaald en de geniepige onderzeeër wachtte er zich wel voor de hulpbiedende torpedobooten lastig te vallen.

Op 17 April 1917, twee hospitaalschepen : de « *Donegal* » en de « *Lanfranc* ».

Tengevolge van de Duitsche praktijk om hospitaalschepen op het eerste gezicht te torpedeeren en aangezien duidelijke kenteekenen en verlichting der onderscheidingsteekens, deze schepen tot een gemakkelijk doelwit voor Duitsche duikbooten maakten, was het niet langer mogelijk de hospitaalschepen op de gewone wijze van onderscheidingsteekenen te voorzien. Een der schepen kon men daarom, hoewel het gewonden vervoerde, niet herkennen als een hospitaalschip.

Beide schepen werden echter door een eskorte beschermd.

De « *Donegal* » vervoerde lichtgewonden, al-

leen Engelschen. Hiervan werden er 29 vermist en bovendien nog 12 van de bemanning zijn verdronken.

De « *Lanfranc* » vervoerde behalve 234 gewonde Britsche officieren en manschappen, 167 gewonde Duitsche gevangenen, een medisch personeel van 52 en eene bemanning van 123 koppen.

Hiervan verdronken :

2 gewonde Britsche officieren.

11 gewonde Britten van andere rangen.

1 van het R. A. M. C. personeel.

5 van de bemanning.

2 gewonde Duitsche officieren.

13 gewonde Duitschers van andere rangen.

152 gewonde Duitsche gevangenen werden gered door Britsche patroelje-vaartuigen, onder het grootste gevaar zelf getorpedeerd te worden.

De naaste bloedverwanten ontvingen steeds bericht betreffende het verloren gaan van levens.

Op de « *Lanfranc* » waren 200 gevangenen. Over hun houding geven wij hier het verslag van een Britsch officier die aan boord was.

Hij vertelde : « De « *Lanfranc* » werd door een onderzeeboot aangevallen op Dinsdagavond 7.30 direkt na het diner. Enkelen van ons drementelden het dek op en neer, toen wij een luid gekraak hoorden en de boot een geweldigen schok kreeg. Deze werd gevolgd door een ontploffing en glas en houtsplinters vlogen in alle richtingen. Ik ontsnapte nauwelijks aan het gevaar van overboord geworpen te worden en kwam slechts met moeite weer op de been.

Binnen enkele minuten stopten de machines en de « *Lanfranc* » scheen snel te zullen zinken, doch tot onze verbazing herstelde het schip zich en na korten tijd lag het volkomen stil. Wij hadden bijna 200 gevangenen aan boord, behoorende tot de Pruisische Garde en ongeveer twee maal zooveel Britsche gewonden ; onder de laatsten bevonden zich enkelen, die levensgevaarlijk gewond waren.

Op het oogenblik dat de torpedo de « *Lanfranc* » trof, renden de Duitschers als gekken naar de reddingsbooten. Een van hunne officieren naderde een boot waar ik dicht bij stond. Ik riep hem toe terug te gaan, waarop hij stil stond en zijn gezicht betrok. « U moet ons redden », smeekte hij. Ik zeide hem, dat hij zijn beurt moest afwachten.

Andere Pruisen toonden hunne lafhartigheid door op de knieën te vallen en om medelijden te smeeën. Enkelen van hen riepen : « Kamerad », zooals ze dat ook op het slagveld doen. Ik stond niemand toe mij te passeeren.

Ondertusschen waren de bemanning en het geneeskundig personeel naar hunne posten gegaan. De liggende gewonden werden zoo spoedig mogelijk aan het dek gebracht en de eerste booten werden zonder vertraging gestreken. Wij hadden om hulp geseind en vele schepen spoedden zich om ons te helpen.

In deze oogenblikken, toen gewonde Tommies — velen hulpeloos als kleine kinderen — in hunne hutten zonder bijstand lagen te wachten, daalde de Pruisische moraal onder nul. Onze laf-

hartige gevangenen deden als gekken nog eene poging om in een reddingsboot te komen. Het gelukte hun zich in een boot op te proppen, maar nauwelijks werd de boot gestreken of ze kantelde. De Pruisen vielen te water en zij vochten met elkaar om een andere boot te bereiken, waarin zich een aantal zwaar gewonde Britsche soldaten bevonden.

Nooit zal ik het gedrag van onze jongens vergeten. Velen, zoo kiepelp als zij waren, trachtten zich in gelid op te stellen, terwijl men met meer ernstige gevallen bezig was. En zij, die nog tot helpen in staat waren, haastten zich naar beneden, om bij het redden van vriend of vijand, bijstand te bieden. Ik heb nooit zooveel staaltjes van ridderlijkheid en kameraadschap gezien. Ik zag een man, wien een been afgezet was en zijn hoofd was zwaar verbonden. Hij werkte zich langs de trap naar boven met behulp van zijn handen en was even begeerig hulp voor Fritz te halen als zich zelf te redden. Hij floot een kameraad, om een Pruis te komen helpen, die zich tengevolge van inwendige verwondingen, niet kon bewegen.

Een ander Tommy kwam pijnlijk aanhinken met een Pruisischen officier in zijn arm en hielp dezen in een boot.

Het is onmogelijk aan bemanning en personeel, alle eer te geven die hun toekomt. Het waren allen helden. Zij bleven op hun post tot de laatste gewonde van boord was en sommigen ontdeden zich van kleedingstukken, die zij in een reddingsboot wierpen, ten bate van diegenen die behoefte aan warme kleeding hadden.

Dezelfde geest vertoonde zich, toen wij ons van het toneel van de ramp verwijderden.

Ik zag een sergeant zijn tuniek uittrekken en er een peluw van maken voor een gewonden Duitscher. Een gewoon soldaat hield een vijand omarmd en deed zijn uiterste best, den man zijn ongemakkelijke rustplaats zoo dragelijk mogelijk te maken.

Te midden van deze tragedie, ontbrak het komische element niet. Een gewoon soldaat uit een Londensche volksbuurt, hief een liedje aan en zijn bootgenooten zongen het refrein mede :

« All dressed up and nowhere to go. » Daarna kregen we : « Take me back to Blighty », (1) en toen er een Fransch schip ter hulp kwam, zongen de jongens : « Pack up your troubles in your old kitbag. »

De Franschen betoonden ons eene onvergetelijke gastvrijheid. Zoodra zij onze gewonden aan boord namen, werden er bedden geïmproviseerd en de bemanning ontzegde zich alle gerief, opdat Engelschen zoowel als Duitschers het zich gemakkelijk konden maken. Warme ververschingen werden rondgediend en cigaretten uitgedeeld en toen het schip naar een Engelsche haven koers zette, zongen allen uit volle borst. »

Deze gewonden kwamen van Vimy en Arras.

Een, die de ongelukkigen aan land zag brengen, getuigt :

« De « Hummingbird » bracht de geredden

aan. Het was slecht weer ; 't regende. Een wachtende menigte juichte de kerels toe. Gedurende een volle minuut rees en daalde het hoerageroep door den striemenden regen heen naar boord van de « Hummingbird » en deze antwoordde met een langen, schrillen toon harer sirene, vol trotsche uitdaging en die in onze ooren klonk als een echte Britsche « cheer. »

Toen kwamen ze langzamerhand aan land. Het was een lange, zich moeilijk bewegende rij van treurige, uitermate vermoeide arme kerels ; hoofd, armen, hals of schouders in verband gewikkeld, dat door regen en zeewater doorweekt was.

Weinigen hadden eenigen slaap gehad gedurende vele nachten ; allen waren pas aan den muil van den dood ontruikt temidden van granaatkuilen en allen hadden den Duitscher weder opnieuw ontmoet in zijne afschuwelijkste gedaante, sinds zij Frankrijk verlaten hadden.

Het was treffend in hunne oogen de moeheid te zien, die geen mensch kan verbergen onder dergelijke omstandigheden, maar er was een uitdrukking in hunne oogen, die alles wat naar pathos zweemde, overvleugelde ; een uitdrukking van starre ontembaarheid. De gezichten verloren niets van hunne grauwe bleekheid nu dat de jongens verwarmd, vertroeteld en op hun gemak gezet werden.

Zij klommen in den wachtenden trein, coupé na coupé vullende, in eindelooze opvolging. Toen zij op hunne plaatsen neerzonken, loosden zij harde, korte zuchten van verlichting, door de opengeklemdde lippen. Lust tot praten was er echter niet veel en er zou waarschijnlijk geen woord gesproken zijn, indien er niet iemand geweest was die vragen gesteld had.

Ik ging door de geheele lengte van den trein. De bijna overal heerschende doodsche stilte, scheen bovennatuurlijk ; moeheid van geest en lichaam, overal.

De geheele gebeurtenis werd echter meer als een deel van de gewone dagtaak beschouwd. « We zijn in Blighty jongen, vergeet dat niet », zei de man. « Het is me nu al, of ik het gebeurde in een bioskoop heb gezien », zeide een ander.

Toen de lokomotief aanzette en de trein begon weg te glijden, toonden de geredden nogmaals hun dankbaarheid, op de eenige hun ten dienste staande manier, met een donderend hoerageroep.

« Are you downhearted ? » riep een soldaat uit en met een van alle kanten uitgebruld « No », verdween de trein in den nacht, Engeland in. »

Het hospitaalschip « Dover Castle », op de thuisreis zijnde, van Saloniki, met gewonden aan boord, werd in de Middellandsche zee getorpedeerd op 26 Mei 1917.

Een torpedo beschadigde het schip en een andere deed het zinken. Het eerste schot kwam zonder de minste waarschuwing. Het was een prachtige avond en de zee was kalm. Indien het ander weer geweest was, zou menig gezin het verlies van een dapperen zoon te betreuren hebben gehad. Het schip werd aan stuurboordzijde getroffen en helde zwaar over.

Een groot gat was aan stuurboordzij geslagen,

(1) Engeland.



De zeeslag bij Jutland. De manschappen bedienden de kanonnen tot het laatste.
(The Sphere).

waardoor het water met stroomen naar binnen kwam. Een van de reddingsbooten sloeg te pletter en de mensen die er zich in bevonden, werden in alle richtingen weggeslingerd, de machines stopten onmiddellijk.

Het schip zonk eenigszins, doch was gelukkig nog in staat drijvende te blijven.

Gelukkig bevonden er zich slechts weinig liggende patiënten aan boord, de meeste mannen waren in staat te lopen.

« Praat ge van het winnen van het V. C. », (1) zeide een matroos, « dat wordt herhaaldelijk verdiend, door mannen die om hun eigen leven niets schijnen te malen. Ge moet bedenken, dat een schip waarin zich een gat bevindt, elk oogenblik kan zinken. »

De gewonde soldaten toonden opnieuw dapperen mannen te zijn. De scheepsofficieren en het medische personeel, waagden zich tot het uiterste, om hun plicht te kunnen blijven volbrengen.

(1) Victoria-kruis.

Het was een enorm werk om 600 gewonden van het schip te brengen, maar het geschiedde.

Toen aan de kust de rol werd afgeroepen, bemerkte men dat zes man van het stokerspersoneel ontbraken.

Op 4 Januari 1918 zonk de « Rewa » en drie menschenlevens gingen verloren.

Vreeselijk was de ramp van de « Glenart Castle », 26 Februari 1918. Het hospitaalschip van 6800 ton, was hel verlicht en werd bij een ruwe zee, in pikdonkeren nacht getorpedeerd.

De lichten gingen uit en het schip zonk binnen zeven minuten.

Er waren ongeveer 200 personen aan boord, bestaande uit de bemanning en het hospitaalpersoneel, maar geen patiënten. Een bewoner van Newport zeide :

« Alles ging goed, tot ongeveer 4 uur in den morgen op Woensdag, toen het schip zich ongeveer 50 mijlen ten Westen van Lundy bevond. Ik lag toen lekker te kooi. Het was pikdonker en er stond een enorm hooge zee. Plotseling kreeg